

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

Кваліфікаційна робота

(освітній ступінь – «бакалавр»)

на тему: **«Антропологія техніки у філософії Мартіна Гайдеггера»**

Виконав: студент 4-го року навчання,
Спеціальність: 033 Філософія
Дідик Анатолій Миколайович

Керівник: Козловський Віктор
Петрович,
кандидат філософських наук, доцент

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2020 р.

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	С. 3–6
РОЗДІЛ I. Характеристика філософської системи М. Гайдегера в горизонті розгляду антропології Техніки.....	С. 7– 18
РОЗДІЛ II. Аналіз феномену техніки у праці «Die Frage nach der Technik».....	С. 19–31
ВИСНОВКИ.....	С. 32-33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	С. 34-36

ВСТУП

Озирніться довкола. Що ми спостерігаємо? Перед тим, як відповісти на це запитання, ми маємо зауважити, що в першу чергу ця робота присвячена філософській антропології й антропології техніки загалом і лише в цьому контексті ми розглядаємо Мартіна Гайдеггера, оскільки в першу чергу нам цікаво відтворити загальну картину і заповнити певні лакуни, а якщо вже говорити про острахц , то ми дуже боюся впасти в «прірву» його думок. Тому ми будемо максимально обережними під час роботи з текстом, оскільки відчуваємо певний екзистенційний страх перед тим, що ми досліджуємо. Нам також важливо прослідкувати цінність свободи, зрозуміти, що відбувається з людським буттям у зв'язку з феноменом техніки.

То, що може побачити людина вдивлячись у навколишній світ? Людина бачить неймовірну кількість саме того, що ми і хочемо дослідити, а саме – техніку, своє ставлення до неї, вплив техніки на своє життя, але для нас найголовніше інше – сутність техніки, її потаємне буття, яке ми спробуємо розкрити, але не в самій роботі, а у висновках, оскільки в першу чергу ми намагаємося розкрити та описати хід думок Мартіна Гайдеггера.

Коли ми говоримо про техніку, то що маємо на увазі? Ми можемо під час карантину ми відчуту значну екзистенційну кризу, глибину якої, людство намагається «заглушити» технікою, щоб, нарешті, повернути відчуття і контроль, які було характерною рисою суспільного буття у до пандемії.

Якщо запитаєте про **актуальність роботи**, то хоча Сова Мінерви вилітає опівночі, але на нашу думку, є певна картина сучасності, що неймовірно впливає на загальний ландшафт соціально-політичного і духовного буття людини. Зважаючи на сучасні стан речей, який є лише однією з ланок, довгого ланцюга розвитку техніки, ми піднімаємо онтологічний пласт проблем для дослідження яких потрібні значні інтелектуальні зусилля. Звичайно, постає питанням, а що це несе для людства? Нам цікаво підійти до цього питання з точки зору Мартіна Гайдеггера і прослідкувати за його аргументами, його

розумінням техніки у зв'язку з буттям, істиною і свободою.

Тож, для нас важливо розгорнути структуроване розуміння феномену техніки в площині філософського доробку Мартіна Гайдеггера. Нами буде здійснена спроба проаналізувати визначні твори Гайдеггера стосовно феномену техніки у співвідношенні з людиною, взаємодію людського буття з феноменом техніки, розкрити вплив цього феномену на сучасний світ.

Об'єктом дослідження є загальні антропологічні засади фундаментальної онтології Мартіна Гайдеггера, які він розвивав і відбудовував у продовж свого життя. **Предметом** нашого дослідження є феномен техніки у філософському дискурсі Мартіна Гайдеггера, виявлення антропологічного виміру техніки, її впливу на людину.

За своєю структурою наша робота буде нагадувати перевернуту піраміду, яка буде розділена на три блоки, що будуть і представлені відповідно у першому і другому розділах, де поступово буде розгорнуті відповіді на питання про сутність техніки.

У першому розділі ми пропонуємо зосередити увагу на понятійному апараті німецького мислителя, що дасть змогу сформулювати певний «словник», яким ми будемо й надалі користуватися. В основному у нас буде два загальних фокуси уваги: ми розглянемо генезу понятійного апарату Мартіна Гайдеггера і приділимо окрему увагу загальному історико-філософському періоду, щоб сформулювати цілісну картину бачення і цим забезпечити собі глибше розуміння ідей Гайдеггера. Також ми зосередимо увагу на впливі давньо-грецьких філософів на філософування Мартіна Гайдеггера. Основний акцент зосереджено не на звичній періодизації Гайдеггера на «раннього і пізнього», а на загальній системі його онтологічного підходу, оскільки, на нашу думку, ми не можемо сказати, що розуміння техніки у філософській системі Мартіна Гайдеггера зазнала неймовірної чи кардинальної трансформації. Навпаки ми можемо говорити про поглиблення розуміння феномену техніки, а відтак, вести мову про ті зміни, яких зазнали його концептуальні підходи до дослідження техніки, її буттєвих й антропологічних конотацій. Головним у цьому розділі є певний

план чи алгоритм, який ми будемо вибудовувати задля розуміння сутності техніки.

У другому розділі ми співставимо все отримане нами знання з загальним баченням людини й антропології Мартіна Гайдеггера. У цьому розділі ми пропонуємо звернутись до роботи «Питаючи про Техніку»¹, оскільки це є ключовий твір, який найповніше присвячений розумінню природи Техніки. В цьому розділі ми проведемо спробу вписати у загальну картину філософської думки Мартіна Гайдеггера, а також прослідкувати певні відмінності стосовно того, що раніше писав чи висловлював Гайдеггер стосовно проблеми Техніки.

У «Висновках» буде зведенню увесь попередній аналіз проблеми техніки у М. Гайдеггера, а будуть запропоновані наші власні власним розмисли що вагомості і можливості застосування філософських візій німецького філософа до розуміння сучасного світу і сучасної техніки.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб вивести в одну площину погляди М. Гайдеггера на природу Техніки і застосувати філософію техніки німецького філософа для розуміння сучасного світу і людини.

Для цього ми ставимо перед собою такі **завдання**:

- чітко окреслити філософський апарат Мартіна Гайдеггера щодо проблеми техніки;
- проаналізувати філософські твори Мартіна Гайдеггера різного періоду з акцентуванням на увага на лекції «Питаючи про Техніку»
- проаналізувати тенденції сучасного світу під кутом зору філософії техніки Мартіна Гайдеггера².

Основний корпус літератури, яку ми використали для дослідження можна розділити на декілька груп: перша складатись з німецькомовних джерел з критикою чи аналізом позиції Мартіна Гайдеггера, а також оригінальних

¹На нашу думку, можливий інший переклад, який семантично та системно може бути набагато ближчий до німецької мови та саме поглядів Мартіна Гайдеггера, а саме «Питаючи про Техніку». І саме так передаючи процес відкриття буття і процес переходу Не-Явного у Явне, тим самим натякаючи на протяжність цього процесу. Про це детальніше буде написано в кінці третього розділу.

² Тут варто розуміти, що така спроба тягне на окремо написану ґрунтовну роботу, яка і буде здійснена пізніше а якості логічного продовження цієї роботи. І сподіваюся, що у нас буде нагода її написати.

текстів самого філософа; англомовний корпус джерел в основному представлений американським академічним товариством і перекладами робіт Гайдеггера англійською мовою³; також не омину увагою корпус джерел з пост-радянського простору.

Оскільки технології продовжують розвиватися, вони, відповідно, продовжують робити основні зміни в нашому житті. Технологічні зміни впливають на все – від нашого розуміння етики, політики і комунікацій, до гендерної політики, науки, ба навіть нашого самолюбства. Філософські роздуми про технології можуть допомогти проаналізувати природу цих змін і допоможуть нам зрозуміти як закономірності технологічних ефектів, так і конкретні аспекти цих технологічних змін.

Тож не дивно, що у продовж останніх десятиліть з'явилися нові напрями філософії техніки і технології, зокрема, такий цікавий і вельми продуктивний напрям як «постфеноменологія». Напрацювання постфеноменології дозволяють по новому переосмислити проблему техніки, зрозуміти як технологічні розробки змінюють наше розуміння філософських питань. Постфеноменологія уможлиблює застосування феноменології для аналізу людських стосунків у царині технології, а також інтегрує американський прагматизм з технологічними візіями світу людини.

Закінчуючи вступ, ми хотіли б сказати, що Мартін Гайдеггер є досить складним філософом, наші спроби його досягнути були і залишаються самотійними, тому можливі помилки чи неточності в інтерпретуванні і розумінні є досить вірогідними, але для мене це в першу чергу можливість доторкнутись до ідей видатного філософа і тим самим вдосконалити свої професійні навички.

³ Для нас важливість використання не лише оригінальних текстів Гайдеггера базується на тому, що це є додатковим полем для інтерпретації і дозволяє нам побудувати глибшу систему розуміння, оскільки для нас важовим є можливість зберегти те семантичне розмаїття терміну, що використовує Гайдеггер.

РОЗДІЛ I. ХАРАКТЕРИСТИКА ФІЛОСОФСЬКОЇ СИСТЕМИ М. ГАЙДЕГГЕРА В ГОЗОНТІ РОЗГЛЯДУ АНТРОПОЛОГІЇ ТЕХНІКИ

В цьому розділі ми розглянемо доробок Мартіна Гайдеггера, оскільки нам варто розуміти понятійний апарат, яким описується буттєва дійсність людина у взаємодії з Технікою. Також маю сказати, що в цьому розділі ми також доволі ґрунтовно будемо спиратися на праці, що були присвячені аналізу генези поглядів на ключові ідеї Мартіна Гайдеггера. В цій роботі ми будемо розглядати поняття Техніки з точки зору філософської антропології, яка є вченням про людину з точки зору самого людського буття, відповідно саме в цьому контексті ми і будемо розглядати феномен Техніки в розуміння Мартіна Гайдеггера, оскільки роздуми про людину та її буття захоплюють найширше коло проблем, спектр яких виявляється практично невичерпним, ось чому, напевно, можна говорити про певний антропологізм, себто власне філософську антропології техніки в вузькому сенсі – як особливий напрям дослідження, яке цілеспрямовано вивчає проблему сутності техніки, зв'язку техніки і людини, структуру цієї сутності, а в широкому сенсі – як всю систему філософських поглядів, яка не може не включати в себе, в тому числі, і вчення про людину та її буття в природі і суспільстві, тому для нас важливо розуміти, що філософська антропології максимально сконцентрована на представленні і розробці людського буття.

Для початку пропонуємо звернути увагу на становлення Мартіна Гайдеггера в контексті впливу на нього та його способу філософування Античної філософії, ми цілком усвідомлюємо, що для повноцінної роботи, яка спробує в собі вмістити опис цього впливу від прочитання текстів Античних філософів чи їх уривків, нам знадобиться не одна книга, але в цьому розділі нас цікавить описати саме шлях, який пізніше призвів до сприйняття та розуміння феномену Техніки.

Гайдеггер відводить для себе досить цікаву та контрверсійну роль⁴: він одночасно хоче виступати деконструктором філософування того способу, яким нас привчила мислити Антична доба, тобто він намагається відшукати чи наштовхнутися на спосіб чисте філософування⁵, а з іншого боку він ставить собі за мету «освітити» тексти давньогрецьких філософів⁶. В процесі цього у Гайдеггера саме і зароджується, розвивається та формується головні філософські теми: *Aletheia*, *Phusis* та *Logos* тощо. Для нашої роботи найбільший інтерес становить аналіз та розробка саме першої проблеми, а також їхнє співвідношення, але також ми розглянемо інші ключові терміни.

Пункт 1: Аналіз понятійного апарату

«Що є буття?»

Буття завжди було, є і буде головним питанням філософії, тому не дивно, що філософська система Мартіна Гайдеггера побудована на тому, що він намагається створити нову фундаментальну онтологічну систему, яка ставить перед собою питання про сенс буття. На думку Гайдеггера вже з часів Платона та Аристотеля це питання стає незаслужено забутим і завдяки цьому буття трактувалося неправильно, оскільки не існувало виміру людини, а виокремлення цього виміру дозволяє нам говорити про антропологію Техніки.

Почати розгляд філософської системи Мартіна Гайдеггера варто з терміну *Dasein*⁷, ми можемо охарактеризувати, як німецький варіант адаптації поняття екзистенції, що традиційно позначає тут-присутнє-в-бутті. Хоча *Dasein* складно перекладається, в усіх можливих варіаціях, тому ми тут спробуємо охопити найширше: Гайдеггер поєднує дієслово «бути» з прислівником місця «тут», але спосіб його позначення по суті пов'язаний з існуванням, а не простором, що

⁴ Див.: Kirkland, Sean D. Heidegger and Greek philosophy / [editor Francois Raffoul] The Bloomsbury Companion to Heidegger. London ; Bloomsbury. – P. 82

⁵ Можна сміливо сказати, що саме на це він спрямовує свій шлях після Другої світової війни.

⁶ Цей шлях можна розділити на часові проміжки: на 1920-ті роки припала зацікавленість над Аристотелем, в 1930-ті робота над творами Платона, а вже у 1940-ві роки читання Досократиків.

⁷ Див: Dahlstron Daniel O. The Heidegger dictionary / Daniel O. Dahlstron. – London. Bloomsbury. – p. 36.

виглядає також вельми не традиційно. Варто розуміти, що ми, як людські істоти, не просто *є тут*, займаємо простір у бутті, а ми перебуваючи в тут-бутті маємо можливість переживати відкриття світу, виведення його з потаємного в не-приховане, в якому все має місце. Ми можемо сказати, що в цій спробі Гайдеггер закликає розуміти не в просторову сенсі перебування в світі, а як маркер відкритості чи не-прихованості⁸. Коли ми в контексті розмови про Техніку звертаємося до Dasein, то можемо виділити прямий зв'язок з розкриттям⁹ і ця потенція до розкриття винятково перебуває в самому тут-бутті. Dasein стосується свого існування завжди як власного і того, що воно існує від людини¹⁰, але буття-тут не тотожне буттю-людині, відповідно, аналіз Dasein відрізняється від звичних способів розуміння сутності людської природи та діяльності людини, оскільки переважно відбувається трактування людини в руслі відсутності онтологічної різниці від будь-якого іншого природного явища, особливо це буде виразно стосуватися Техніки, який Гайдеггер надає глибину. Поступово Гайдеггер наголошує на зв'язку історичного буття та суті Dasein, яка повністю належить до історичного буття, завдяки розкриттю Dasein, є потенція до само-покладання у бутті, виведення в цей світ з потаємного. Dasein слід розглядати як те, чим є буття-в-світі, пов'язане з речами та іншими, і про це ми дізнаємося в процесі пізнання.

Для Гайдегера вся діяльність людського пізнання спрямована на поступове розкриття буття. Саме для цього він використовує термін *Aletheia*. Найточніше ми може спробувати перекласти, як Істинність, але, в давньогрецькому сприйнятті правдивість, коректність, правильність сприйняття, думки, позиції тощо. На думку дослідників Гайдеггера¹¹, він виводить розуміння конструкту *Aletheia* з його основного значення, а саме як Не-прихованість. І якщо ми глянемо на інший семантичний рівень, то цікавим

⁸ Див: Heidegger M. Sein und Zeit / Martin Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 1976. – S. 133.

⁹ Див: Heidegger M. Sein und Zeit / Martin Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 1976. – S. 133.

¹⁰ Див: Heidegger M. Sein und Zeit / Martin Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 1976. – S. 143.

¹¹ Див: Dahlstron Daniel O. The Heidegger dictionary / Daniel O. Dahlstron. – London. Bloomsbury. – P. 11.

буде те, що «*Letheia*» інколи використовували для позначення *Забутого*. Нам важливо зрозуміти, що цей стан Не-прихованості дозволяє нам говорити про потенційну присутність в світі та, найголовніше, присутність для людини, якій відводиться окреме місце. Оскільки ми можемо співвіднести Буття як *присутність* або *Не-прихованість* чогось в світі то, *Aletheia* може розглядатися як засада істинності буття-в-собі як такого. Грецькі мислителі збудували фундамент сприйняття *Aletheia*, як суцільної, ба навіть абсолютної Не-прихованості, що можна прирівняти до буття, оскільки сам факт присутності в Не-прихованому та здатності бути відкритою речі витісняють сам розгляд себе. Суть *Aletheia* як істинності в первісному значенні є ні правильність тверджень, ні не-прихованість буття, але взаємозв'язок цієї прихованості та не-прихованості. *Aletheia* в цьому базовому сенсі – це прихована відкритість серед буття-в-собі, що забезпечує потенційну не-прихованість. *Aletheia* як Не-прихованість є визначення самих сутностей, а не якоїсь правильності чи правдивості, що залежить від суб'єктивних факторів. В цьому сприйнятті захована певна масетична традиція, яку Гайдеггер продовжує. Він відмовляється розглядати в будь-чому явище, яке певною мірою виражає приховану сутність, оскільки це суперечить феноменологічному методу: сам феномен показується тільки частково, приховано від номенального світу. Для Гайдегера питання стоїть про рух до все більш і більш вихідним засадам: він демонструє це на прикладі *Dasein*, коли він формує початкове розгортання від абстрактної, «не-власної» структури до все більш висхідної структури, а потім вже до структури космологічного формату в горизонті його часовості у кореляції зі світом. Екзистенційна сутність виступає постійною проблемою, рушійною силою сущого.

Ми почали з такого поняття як *Aletheia*. На нашу думку, надзвичайно важливо доповнити термінологічний апаратом таким поняттям як Істина в значенні *Wahrheit*¹². Якщо ми розглянемо побіжно, то тільки вірно сформовані твердження є носіями правди чи привдивості, якщо стан речей, яким вони

¹² Див.: Dahlstron Daniel O. The Heidegger dictionary / Daniel O. Dahlstron. – London. Bloomsbury. – P. 223.

відповідають, є таким в буттєвому стані. Ці міркування породжують кореспондентну теорію істини, де істина-предикат є надмірним вираженням напористої сили ноуменальності, що пробивається в тут-буттєвий світ, задля незалежного представлення такого стану реальності чи сприйняття буття. Ми можемо простежити вплив *Aletheia* на загальне сприйняття концепту істини, оскільки передбачається розкриття чи виявлення Не-прихованого, тому істинне твердження повинно відповідати, і таке розкриття або відкриття передбачає, в свою чергу, що останнє не просто не-приховано, а натомість показує себе, саме таку роль Мартін Гайдеггер відводить Техніці¹³. Таким чином правда розглядається як споконвічна істина: істина як не-приховане або самопокладаюче буття в світі. Гайдеггер веде свою позицію на пряму від ранніх грецьких мислителів, що прагнули сприймати істину як не-прихованість, що розкривається в тут-бутті, а не так, як сприймала всі наступні дві тисячі років західні філософи¹⁴.

Для Мартіна Гайдеггера вагомим в цій проблемі є мова, завдяки якій ми апелюємо до цього світу, оскільки буття розкривається також і через мову. Це розкриття сутностей за допомогою мови можливе лише завдяки розкриттю *Dasein*, що є істиною в найповнішому її значенні¹⁵.

Гайдеггер вельми наполегливо розробляє проблематику Істини, що призводить до публікації роботи «Про сутність істини». Якщо стисло, то він його позиція унаочнюється в тому, що він вважає Істина є потенційне розкриття буття, вихід буття з його можливості до актуального стану бути тим, що вже не розкритим і не-прихованим. Цей патерн Гайдеггер і накидує також на людський вимір як щось невизначене, що обумовлено приховуванням буття, його несправжністю. І це є також однією з вагомих ознак зв'язку Людини та Техніки.

¹³ Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / Martin Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 18.

¹⁴ Див.: Dablstrom, Daniel O. Truth / [editor Francois Raffoul] The Bloomsbury Companion to Heidegger. London ; Bloomsbury. – P. 361-367.

¹⁵ Див: Heidegger M. Sein und Zeit / Martin Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 1976. – S. 223, 297.

Можливість бути і тим самим вивести в Не-приховане буття збігається з прихованістю буття в цілому. Цей стан прихованості буття є «старшим», первинним у порівнянні з будь-якою явністю, відповідно – ця таємниця тримає владу над людським існуванням.

Пізніше¹⁶ Гайдеггер відходить від сутності Істини в контексті *Aletheia*, а починає аналізувати життєвимірність *Dasein*, що нерозривно пов'язано з історією. Цим забезпечується, на думку дослідників¹⁷, відірваність Істини від будь-якого зв'язку з буттям в розумінні людської вимірності, оскільки тепер розглядається людина та світ з точки зору історичного буття. Істина розгортається і своє розгортання вона само-покладає задля розкриття не-прихованості до самого історичного буття¹⁸.

Розглядаючи буття, Гайдеггер крім вище зазначеного спирається на те, що він розглядає саме буття, як не «саме-по-собі», оскільки такий варіант розгляду буття, яке знаходиться в незалежності здатності помислити, суперечить феноменологічно-аристотелевській позиції, тому він, швидше, розглядає спосіб «мислення про буття». Для Гайдеггера, який постійно наголошує на певній умовності абстрактного *Dasein*, відповідь на питання: «А що є буття?» – вже на половину потенційно міститься у формі питання, особливостях формулювання питання про буття і очікуваннях того, хто питає. А вже інша половина відповіді на питання про сенс людського існування віднаходиться завдяки усвідомленню власної мінливості. Тому справжні відповіді стосовно буття чи сенсу існування, що є тотожним, складаються і з характеру того, хто є той, хто питає.

Причиною, яка виносить Гайдеггера на вістря розуміння екзистенції людини полягає в тому, що йому вдалося проаналізувати вимір усвідомлення смертності, провини, совісті і рішучості. Цей антропологічний вимір задає тон

¹⁶ Див.: Heidegger M. *The Essence of Truth* / Martin Heidegger ; [translated by Tom Sadlet]. – London : Continuum. – 2002.

¹⁷ Див.: Dabstrom, Daniel O. *Truth* / [editor Francois Raffoul] *The Bloomsbury Companion to Heidegger*. London ; Bloomsbury. – P. 361-367.

¹⁸ Див.: Sadler, Ted. *Heidegger and Aristotle. The Question of Being* / Ted Sadler. London : Athlone. – 1996. – 250 p.

розумінню самого процесу людського буття, для розуміння якого людина має прокинутися, зрозуміти всю глибину жаху перед усвідомлення власної сутності, яка кинута напризволяще. Цей жах стає екзистенційним модусом людської особистості, і це він пов'язує з розвитком Техніки.

Пункт II. Місце людини в філософській системі М. Гайдегера

«А що таке людина?»

Для Мартіна Гайдегера буття можливо тільки як людське, він взагалі відмовляється розглядати не-людське буття, тому людина є не просто центральним фактором для розуміння його філософської системи, а вона є повною, закритою системою, яка знаходиться в рамках свідомості людини.

Концепція світу полягає в певному наборі феноменів свідомості, які визначаються цією ж свідомістю, тому світ – людино-співмірний, де людське – це не тільки свідомість, а цілісна система стосунків – речей, подій, людських екзистенцій, зав'язків між людьми; у світі поєднується емоціональна, вольова та свідомі складові в якості всезагального та необхідного порядку, а отже, присутнє-у-всіх людей, тільки не всі люди поки це усвідомили чи зрозуміли. Це при-суще Гайдеггер і позначає як екзистенцією.

Як ми вже зазначали, що за рахунок закладених ще в античні часи підходів до трактування проблеми буття, склалась догма, що розгляд сенсу буття є зайвим, тому для Гайдегера пошук відповіді на це питання стосовно сенсу буття лежить в людській, антропологічній площині. Намагаючись при відкрити завісу цієї філософської таємниці, він спирається на інтерпретацію в першу чергу конкретного людського буття на прикладі реальній ситуації, в якій знаходяться індивіди через безпосередній досвід свого життя. Для нього питання людини має розглядатися не через розум чи свідомість, не через специфіку діяльності, а через особливе положення людського сущого в бутті – присутність вже у вище зазначеній ситуації.

Відправна точка дослідження Гайдегера – це людина, яка понятійно виражена через Dasein, оскільки людське буття при співвідношенні з буттям як таким, відрізняється розумінням буття. Ба навіть більше, людина, як єдине суще, що володіє розумінням буття, є певною мірою медіумом для віднайдення, розкриття самого буття як такого.

Світ, а точніше людський світ, та Dasein взаємо покладають один одного, але світ не функцією, яка визначає людину, навпаки, світ – це характер Dasein. Гайдеггер задає собі питання стосовно того, як має існувати світ, щоб він відповідав можливостям людини, аби в ньому пріоритетним було людське буття. Для відповіді на це питання, Гайдеггер припускає¹⁹, що людина екзистує свій світ. Світ і людина – це не дві автономні сутності, а дві половинки єдиного цілого, що розкриваються на зустріч один одному. Світ – це потенційно можливе для людини, її доля, тим самим світ належить прямо до людської присутності, хоч світ і охоплює все суще, включаючи і присутність, відповідно, світ доступний тільки через Dasein.

Вище ми зазначали, що Гайдеггер називає характерний спосіб людського існування, засадничою структурою якого є буття-в-світі, екзистенцією. Екзистенція означає буття Dasein, кінцева форма людського існування, буттєво налаштоване як *скінченне* існування. Людина націлена за межі Dasein. Для Гайдеггера екзистенція — це ми самі, оскільки у нас, як у сущого відсутнє щось, а присутнє хтось. Екзистенція – це сутнісно-несубстанціальне людське буття в якості можливої потенції, вираження єдності унікального індивіда та його долі і потенційне поле можливого існування.

Розглядаючи людське існування, Гайдеггер наголошує, що воно можливе лише як переживання, оскільки саме переживання дає нам змогу зрозуміти екзистенцію буття. Відповідно, екзистенцію не можна лише просто знати, її треба прожити.

Тепер, після того, як ми визначали проблему людини, ми можемо

¹⁹ Див.: Heidegger M. Sein und Zeit / Martin Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 1976. – 583 S.

перейти до розгляду сутності Техніки. Спочатку зробимо невеликий екскурс до базового трактату німецького філософа – «Буття та Час» (1927), де намічені контури розуміння феномену техніки.

Пункт III. Ремарка щодо феномену техніки в роботі «Буття і Час».

Ми пропонуємо розібрати декілька ключових моментів, що пов'язані з виміром Техніки в роботі «Буття і Час». Одразу хочемо зауважити, що цей аналіз потенційно може бути окремою темою дослідження, але тут ми не претендуємо на тривалу розробку, оскільки для нас важливо виділити певні патерни, що будуть проявляти себе в подальшому. Також зазначимо, що ми спираємося роботи Дона Айді²⁰, Г'юберт Дрейфуса²¹ та Ендрю Фейнберга²².

Варто почати з того, що в своєму *Magnum Opus* Мартін Гайдеггер не піднімає конкретне питання стосовно Техніки чи її сутності²³, а розглядаються патерни розуміння Світу та Природи, що несе нам можливість отримати знання про саме буття. Гайдеггер розглядає Природу як таку, що перебуває у відкритості, до того, хто з нею буде взаємодіяти²⁴. Але для цієї взаємодії він розглядає винятково ту Техніку, яка на безпосередньо пов'язана з людиною, що завдяки їй людина виводити потаємне у не-приховане, але при цьому він виділяє те, що наявний світ постає як щось предметне. На нашу думку, це вказує на те, що Гайдеггер розглядає в цій роботі саму Техніку досить обмежену, оскільки вона не може гарантувати чи не має в-собі потенції до виявлення буття, як єдиного цілого, але при цьому Гайдеггер ще не розглядає

²⁰ Ihde D. Heidegger's Technologies / D. Ihde. – New York : Fordham University Press. – 2010. – 155 p.

²¹ Dreyfus H. L. Being-with-Others/ H. L. Dreyfus // The Cambridge Companion to Heidegger's Being and Time / [editor Mark A. Wrathall]. – Cambridge : University Press. – 2013. – P. 145-157.

²² Feenberg A. Transforming Technology / A. Feenberg. – Oxford : University Press. – 2002. – 218 p

²³ Тут можна дорікнути тим, що ми розглядаємо «раннього» Мартіна Гайдеггера, а сам виступ з періоду «пізнього» Гайдеггера, але, на нашу думку, тут відбувається процес, під час якого філософ глибоко занурюється в онтологію, а потім вже починає використовувати її як «лінійку» в спробах «виміряти» світ.

²⁴ Див.: Heidegger M. Sein und Zeit / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 1976. – S. 133

Техніку сучасної епохи у зв'язку з розвитком прикладної науки²⁵, яка власне і створює феномен сучасної Техніки, оскільки він розглядає науку в якості метафізичної сутності. Ми можемо сказати, що він начебто розглядає Техніку як продовження людини, збільшення її сил і потенцій.

Природа розглядається під кутом зору того, що вона дозволяє виявити себе, ніби чекає на це від людини, оскільки Природа сприймається тут набагато абстрактніше та загальніше, на відміну від пізніших праць, де природа сприймається винятково як джерело енергії, причому цей процес відбувається значно інтенсивніше, аніж це розумів німецький філософів у ранніх своїх роботах, зокрема, у «Бутті і Часі». Цей процес розгортається на фоні того, що сам Гайдеггер починає інакше сприймати саму науку, яка отримує більше вагу в плані екзистенції.

Певною мірою ми можемо говорити про те, що у «Буття і Час» явище Техніки, попри не повноцінну проробку, було набагато позитивніше, в той час як пізніше Техніка сприймається як загадка. Але це не свідчить про схильність філософа до якогось технокритицизму, що було притаманно романтикам. Водночас це дає підстави розглядати пізніші візії Гайдеггера щодо Техніки у ключі певного песимізму, особливо стосовно подальшого майбутнього людства.

Для нього питання полягає в тому, чи зможе людина відкрити Буття чи ми редукуємо Буття до профанного, вульгарного рівня, оскільки для Гайдеггера ми «закинуті» в цей світ, де ми просто зобов'язані до такого розуміння²⁶, щоб це допомогло досягнути фундаментального рівня Буття, в свою чергу це забезпечує розуміння того, як ми повинні взаємодіяти з Сущим.

Для цього він пропонує відійти від звичного розуміння світу, який ми сприймаємо когнітивно, відповідно не маючи можливості помислити Буття у всій глибині, і перейти до практичного рівня. Для Гайдеггера сфера практичного означає розуміння світу з точки зору онтологічної глибини, і для

²⁵ Див.: Ihde D. *Heidegger's Technologies* / D. Ihde. – New York : Fordham University Press. – 2010. – P. 54.

²⁶ Див.: Feenberg A. *Transforming Technology* / A. Feenberg. – Oxford : University Press. – 2002. – P. 104.

цього він пропонує осмислити Dasein. Це досвід осмислення забезпечує для нас можливість усвідомлення себе у цьому світі, а найголовніше те, що ми усвідомлюємо себе та інших, ми співставляємо себе з ними. Завдяки цьому осмисленню маємо світ, в якому вже існують не лише Я, а й багато інших людей.

Таким чином, ми побіжно показали зародки розуміння феномену Техніки у фундаментальній онтології Мартіна Гайдеггера, філософський підхід до якої він сформулював у трактаті «Буття і Час». Для нас було важливо показати, що він досі не вирізняє феномен Техніки в окремий об'єкт для свого дослідження, а розглядає в комплексі з іншими сферами людської діяльності. Не менш важливим є те, що ми показали зв'язок з Природою та її сприйняття в контексті фундаментальної онтології, що пізніше він розвинув вже у своїй лекції і пізніших працях. Також ми виявили відсутність розуміння кореляції розвитку сучасної Техніки з сучасною наукою, оскільки Гайдеггер розглядає науку з точки зору метафізики. Здійснений аналіз дозволяє нам перейти до наступного розділу, оскільки все вище сказане дозволяє підійти до розкриття «пізньої» філософії техніки М. Гайдеггера.

В першій частині цього розділу було розглянуто в широкому контексті філософську систему Мартіна Гайдеггера з акцентом на необхідні для подальшої роботи терміни. Можна задатися питанням, що самій Техніці тут присвячено мало місця, але це ми розглянемо в наступному розділі, оскільки ми ставили за мету збудувати понятійний апарат, з яким ми будемо працювати, оскільки своєю фундаментальною онтологією Гайдеггер користується як лінійкою, щоб виміряти світ і його глибину. Нам варто розуміти, що філософування Мартіна Гайдеггера є своєрідним підсумком довгої філософської традиції, впливи якої ми можемо прослідкувати: від давніх греків до німецького ідеалізму, феноменології та екзистенціалізму. Важливо також наголосити, що Гайдеггер є трансценденталістом та екзистенціоналістом, хоча останнє він часто відкидає. Концепція людини Мартіна Гайдеггера страждає певною відірваністю від життя, оскільки вона нічого не говорить про живу, смертну людину, а категорії «занедбаності» чи «буття-до-смерті» занадто

абстрактні. Ця абстрактність обумовлена перш за все тією обставиною, що ця концепція позбавлена тілесного виміру, а розробка проблеми Техніки прямо пов'язана з розумінням тілесності. Такі екзистенціали людського буття, як Схильність або Жах, є суто конкретними модусами життя, але Гайдеггеру вони потрібні тільки в аспекті розкриття фінальності буття, як «буття до смерті». Хоча вони і вказують на щось живе, екзистенція у Гайдеггера мислиться винятково в її найширшому значенні, себто в її відокремленості від тіла. І тому розгляд концепції Техніки є особливо цікавим, оскільки це є значною частиною буттєвого та життєвого простору людини в контексті прямого впливу на тілесність в реальному феноменальному світі.

В другому пункті ми намагалися охопити місце людини, оскільки для неї у Мартіна Гайдеггера відведено окреме визначне місце, окреслені можливості її буття. На нашу думку, це є надзвичайно важливим структурним елементом задля кращого розуміння феномену Техніки. Досить важко досягнути всю глибину цього феномену, але ми спробували це зробити.

В останньому пункті ми розглянули зародки становлення розуміння феноменту Техніку в роботі «Буття і Час».

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ТЕХНІКИ У ПРАЦІ «DIE FRAGE NACH DER TECHNIK».

Фінальний розділ нашої роботи ми пропонуємо присвятити аналізу ключової роботи «Die Frage nach der Technik» Мартіна Гайдеггера для розуміння його позиції щодо проблеми техніки. Ми пропонуємо почати аналіз цієї роботи, а точніше виступу, з того, щоб описати умови та контекст, в яких все і проходило: в разі спроби окреслити тогочасне культурно-історичне тло для розуміння того, в якому середовищі Мартін Гайдеггер здійснював свою роботу. Якщо бути лапідарним, то йому було досить складно²⁷, оскільки після закінчення Другої Світової війни суспільство, особливо європейське постало перед певним набором проблема, що накопичувалося впродовж тривалого періоду часу, а тут ще накладається післявоєнна криза культурного та економічного життя. Сам Гайдеггер опинився в ситуації заборони на викладання та публікацію своїх робіт і це досить сильно вплинуло на фінансовий стан справ. Хоча деякі дослідники прямо вказують на те, що Гайдеггер використовує цей час досить плідно, але для нього важливим моментом, який неймовірно сильно зачіпав його, як колишнього ректора та чудового оратора, була саме заборона на публічні виступи, що мало певний екзистенційний вплив, тому не дивно, що Мартін Гайдеггер перемкнув фокус своєї уваги на історію філософії, особливо Античну добу. І з цього часу ми можемо прослідкувати його подальші роздуми, зокрема, Гайдеггер намагається доторкнутися до «чистої» філософії. У певному сенсі завдяки забороні на публічні виступи, публікації та викладання в університетах з'явилась його стаття «Die Frage nach der Technik».

Ми можемо спостерігати, як вже на початку 1950-х років почалися певні зрушення в загальному процесі сприйняття постаті Мартіна Гайдеггера в

²⁷ Сафранси Р. Хайдеггер: германский мастер и его время / Р. Сафранси ; [пер. Т. А. Баскатова]. – М. : Молодая гвардия. – 2005. – 614 с.

суспільстві²⁸, і не в останню чергу саме на це впливала певна «романтизація» постаті Гайдеггера, як такої собі *persona non grata* в академічному житті, але при цьому неймовірно визначного та талановитого філософа, який намагається вгледітися в саме буття, розкрити суще, але при цьому перебуває в опалі, саме це і додавало певної «пікантності» до того, що мало на увазі відвідувачі виступів Гайдеггера, які починають проходити спочатку в невеликі клуби чи салони.

Після Другої світової війни продовжується процес осмислення сутності світу, людина та техніки в контексті того зламу свідомості, зародки якого можна прогледіти у спробах рефлексії на ті події, які пережило людство після Першої світової війни. В цій традиції Гайдеггер і намагається вивести сутність техніки, оскільки на протигагу такому онтологічному підходу, значення техніки в той час розглядалося лише в контексті технологічного детермінізму, який обмежує розуміння сутності техніки²⁹, а саме це і цікавить Гайдеггера, який намагається прорватися крізь ці обмеження.

Саму роботу «Die Frage nach der Technik» можна умовно розділити на три смислові частини:

- Визначення проблеми Техніки і окреслення меж дослідження.
- Аналіз сутності Техніки.
- Відповідь на поставлене питання.

Визначення проблеми Техніки і окреслення меж її дослідження

В цьому виступі Мартін Гайдеггер обирає філософування у формі запитування, як способу дослідження сутності та глибини буття, і тут треба наголосити, що для нього Питання само по собі має певну структуру: воно запитує про щось, воно запитує когось і воно просить про щось. Саме таку

²⁸ Бимель В. Мартин Хайдеггер сам свидетельствующий о себе и о своей жизни/ В. Бимель ; [пер. с англ. А. Верникова]. – Челябинск : Урал LTD. – 1998. – 298 с.

²⁹ Див.: Feenberg A. Questioning Technology / A. Feenberg. – London : Routledge. – 1999. – P. 183.

структуру³⁰ ми можемо виділити, коли говоримо про спосіб аналізу будь-якої проблеми. У цьому ж контексті Гайдеггер вирізняє і сам тип відповідей у формі пропозицій, що спрямовані на залучення запитувача до фундаментального відношення стосовно суб'єкта запитування, оскільки теорію розуміння Техніки він базує на фундаментальній онтології. Ми маємо розуміти, що для Гайдеггера питання і спосіб запитування несуть в собі потенцію того, щоб врешті-решт вивести в не-приховане буття, причому завдяки навіть не самому питанню, а можливості буттю мати змогу відповідати. Можна чітко і свідомо казати, що цей виступ є продовженням питання, що є Річ, і саме це Мартін Гайдеггер продовжує розробляти, але вже у площині Техніки. Для нас важливим має бути розуміння, що цей виступ є, на нашу думку, точкою, в якій одночасно сходиться Гайдеггер «ранній» і Гайдеггер «пізній»; точкою, де сходиться визначний філософ, історик філософії та знавець мови; точкою, де людина нарешті отримала прощення та другий шанс... І тому ми сподіваємося, що стає зрозуміло, чому ми попередні два розділи присвятили такому детальному аналізу розвитку філософського апарату та його зв'язку з проблематикою фундаментальної онтології.

Наше побутове, звичне розуміння Техніки має певні лакуни, які не дозволяють розглянути у повній мірі, більш ґрунтовно зв'язок між людиною та технікою, зрозуміти сутнісну глибину цього зв'язку. І це нерозуміння сутності провокує подальші спроби людини взяти контроль над Технікою, удосконалюючи її, а в свою чергу ця жага до вдосконалення чи керування, можливо знайшла свій вираз у концепції Ніцше «волі до могутності», яка несе в собі потенцію до поступово чи різкого виходу з-під контролю, а це жахає людину³¹, тому Мартін Гайдеггер наголошує на відході від інструментального підходу до проблеми Техніки, оскільки для нього важливим є інше: він хоче пояснити сучасний світ з точки зору філософії, повернути до методу пояснення

³⁰ Див.: Dahlstron D. O. The Heidegger dictionary / D. O. Dahlstron. – London. Bloomsbury. – 2013. – P. 175.

³¹ Знову тут варто згадати контекст Першої та Другої Світових воєн.

сучасної картини світу, сучасної епохи з позицій філософа³². Розробляючи критику такого підходу до проблеми Техніки, Гайдеггер спрямовує роздуми на пошук фундаменту і знаходить його в тому, що звертається до каузальності.

Вище ми вже багато писали та аналізували підхід Гайдеггера до Істини, але тут ми хочемо практично застосовувати отримані нами знання: попри його бажання вивести приховане, що воно постало як не-приховане, нам треба розуміти, що для Гайдеггера головним завданням є саме віднайдення структури завдяки якій цей процес відбувається. Феноменологія Істини відокремлює Істину приховану зі структури загального, оскільки буття нам ніколи просто не дається, попри свою присутність та наявність. Нам необхідно його розгортати.

Коли ми говоримо про існування меж, то нам варто розуміти, що для Гайдеггера світ-в-бутті попри все несе в собі потенцію, свободу і цілий світ, сутність якого людина бажає віднайти та вивести до не-потаємного і одна з можливостей, що забезпечує цей процес виведення полягає в тому, що Техніка здатна і може це розгорнути, а саме питання сутності техніки дозволяє нам говорити про те, що суще можливо й не має меж, оскільки нам не вдається їх досягти, але при цьому ми розгортаємо потенціал руху до тієї межі, яка окреслює те, чим є Техніка, яка її сутність, бо вочевидь сама ця сутність не є техніка. .

Аналіз сутності Техніки

Аналіз сутності Техніки полягає в тому, щоб це явище розглянуто в усій глибині, вивести до меж розуміння, знайти край, можна навіть вульгарно сказати, що оголити або вже звичним нам способом вивести в не-приховане, а головне – це розглянути так, як це стосується самого людського існування. Це типові ознаки чи маркери феноменології в розумінні і способі філософування Гайдеггера, завдяки чому йому вдається проаналізувати людську екзистенцію, її існування в горизонті світу. Відомо, що німецький мислитель інтерпретує цей

³² Див.: Feenberg A. Questioning Technology / A. Feenberg. – London : Routledge. – 1999. – P. 184

зв'язок як екзистенційну інтенціональність людини у напрямі до буття.

Коли ми говоримо про Техніку в розумінні Мартіна Гайдеггера, то нам потрібно виділяти те, що для нього існує феномен техніки загалом та феномен саме сучасної техніки. Для пояснення своєї думки він використовує хрестоматійні приклади: срібна чаша, що зроблена давньогрецьким ремісником та гідроелектростанція на Рейні³³. На прикладі Срібної чаші Гайдеггер показує процес того, як відбувається виведення *Aletheia*³⁴ у не-приховане. Для нашого дослідження цей момент не є критичним.

У сучасну технологічну епоху все представлено (*Vor-gestellt*) та виробляється (*Her-gestellt*) завдяки розрахунку та ієрархічно розміщено у бутті. Сутність сучасної Техніки Гайдеггер намагається описати в площині маніпуляції з буттям, коли це буття намагаються вкласти у певні рамки. Аналізуючи саме цю структуру виведення буття в не-приховане завдяки Техніці, Гайдеггер стикається з тим, що не всі подібні процеси можливо описати мовою, але в природі сучасної Техніки саме ці можливості він і віднаходить. Для цієї способи він використовує термін *Gestell*³⁵. Звичним для нас розумінням *Gestell* є постав, каркас, схема, хоча на нашу думку, в світлі сучасних тенденцій ми можемо розглядати *Gestell* в якості алгоритму сприйняття наявного світу. Суть сучасної Техніки в тому, що вона вже наперед позиціонує, вибудовує каркас сприйняття світу для індивіда. Гайдеггер це порівнює з негативом фотоплівки, який може нам дати позитивне зображення, себто відкрити, освітити буття. На нашу думку, *Gestell* в контексті сучасної техніки – це наша інтерпозиція відносно Природи, стосовно того, як ми використовуємо природні ресурси. Що відрізняє сучасну Техніку – це спосіб її виявлення, що полягає в складному характері взаємодії з природою,

³³ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 16.

³⁴ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 13.

³⁵ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 20.

перетворення в енергію, яку можна видобувати, зберігати та переміщувати за власним бажанням. Сучасна Техніка розкриває сутність прихованого буття в природі, розміщуючи, впорядковуючи, все для того, аби вивести до не-потаємного. Для Гайдеггера цей вид взаємодії з прихованим буттям є маркером сучасної епохи і цей агресивний відносно потаємного буття вид розкриття несе небезпеку перетворення самої людина на технічний механізм, на функцію. Хоча варто зауважити, що попри саме суть розкриття ніколи не є техногенним процесом, оскільки Техніка лише один з варіантів взаємодії, де за ідеєю саме людина має керувати Технікою, в процесі пізнання, але, на нашу думку, для Гайдеггера цей процес несе небезпеку того, що людина втратить свою самобутність. В цьому контексті ми можемо виділити проблему, яка полягає в тому, що скрізь призму виведення буття в не-потаємне, вся глибина нашого світу, який розгортається в тут-бутті, редукується до того, що світ розглядається з такої точки зору, яке дає нам можливість обчислити, обміряти світ, природу та буття, тим самим перекриваючи можливість використання інших форм виявлення буття та переведення його в не-приховане, не-потаємне, а це призводить до того, що ми втрачаємо можливість заглянути в саму суть речей, які представлені нам, як людським істотам.

Відповідаючи на питання, що є сутністю Техніки, Гайдеггер використовує *Gestell* як спосіб в якому людина здатна розкривати буття. Саме це є онтологічний стан визначення сутності Техніки для Мартіна Гайдеггера.

Техніка – це спосіб виявлення, а виявлення – це виведення в присутності не-прихованого буття, але це буття вже буде віднаходитися і перебувати в певних рамках чи обмеженнях. Для цього він знову повертається до античної думки, щоб описати можливість буття для нашого часу. Спочатку Гайдеггер зазначає, що *Techne* є чимось більшим, ширшим та глибшим, аніж уявлення про Техніку в сучасній думці: «*Techne* - це назва не лише для діяльності та вміння майстра, а й для мистецтва розуму, образотворчого мистецтва. *Techne* належить

виводити, до *Poiesis*; це щось поетичне»³⁶. Намагаючись саме таким чином осмислити Техніку, Гайдеггер, надає феноменологічного сенсу процесу виведення в не-приховане завдяки Техніці.

Проблему, яку виводить Гайдеггер з того, що починає домінувати Техніка над людською суттю, над людським єством, полягає в тому, в процесі відходження від звичного ремесла³⁷, як способу розкриття буття, до варіанту сучасної Техніки, створюється новий вимір загального виготовлення, коли цей процес все більше і більше автоматизується, і все менше і менше стає залежними від людини, навіть навпаки, людина стає залежною від цього процесу. Сутнісне буття заганяється в клітку маніпуляцій та вироблення. Від цього досвід залишається в межах того, що нам може запропонувати техніка, а все загадкове, приховане вульгаризується. На нашу думку, можна сказати, що Гайдеггер боїться того спустошення, яке несе потенційна влада Техніки над світом, буттям, але це не звична критика розвитку науки та техніки, а певні застереження філософа, оскільки ми стаємо свідками процесу, коли звичайний механізм починає претендувати глибину історичного буття, надаючи при цьому особливої переваги різноманітним інструментам планування та розрахунків.

Мартин Гайдеггер своїм методом запитування, механізм і структуру якого ми описали вище, прагне показати не досліджені чи не виявлені засади нашого розуміння світу. У своїх роздумах він намагається віднайти причини, що заважають існувати справжнього буття, світі значно вагомішому аніж всі технічні здобутки останніх століть. Для нього першочерговим питанням, від якого він відштовхується, аби зрозуміти, що є Технікою, дуже просте і полягає воно в тому, щоб усвідомити, а як само ми говоримо про Техніку³⁸. Це питання одразу нас відсилає до того, що ми можемо побачити саме феноменологічні

³⁶ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 14.

³⁷ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 10.

³⁸ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 24.

підходи до визначення взаємозв'язку сутності Техніки з людиною, причому взаємозв'язку, що висвітлює не просто техніку, а людське існування в світі, де техніка відіграє сутнісну, а не лише функціональну роль. На нашу думку, важливо розуміти, що Гайдеггер намагається підійти до відповіді на це питання звільнившись від минулого досвіду. Зважаючи, що для Гайдеггера буття криється в мові, то розуміння цього способу виведення до не-потаємного уможливорює відповідь на це питання. І він має дві відповіді³⁹:

- Техніка як засіб для досягнення цілей.
- Техніка як людська діяльність.

Перше є інструментальним визначенням, а друге, антропологічним, і для нього обидва визначення є коректними, лише він намагається перейти межу звичного розуміння і мати змогу віднайти фундаментальне розуміння. Такі визначення, на перший погляд, означають, що Техніка є радше похідним від предмету, тому просто функціонує як звичайний нейтральний інструмент в руках людини, що здійснює дію. Гайдеггер характеризує це як правильне визначення, точніше, як частину правильного, але він поступово просуваючись далі починає спиратися на свої попередні роботи з розробки проблеми правди, правильності та істини. Він зазначає, що вірність не означає істинність і знову починає «жонглювати» визначенням Істини. І цьому він виявляє *вірність* як істинність в дуже обмеженому сенсі, використовуючи щодо якогось певного аспекту чи частини Цілого, а це Ціле, однак, є більше ніж те, що містить частини; це врешті-решт сукупність потенцій, які містять у собі Сущє. Таке розуміння є чисто феноменологічною формою стосовно істинності і для Гайдеггера надзвичайно важливо віднайти саме цей критерій істинності. Він наполягає на тому, що це дві сторони однієї сутності Техніки, яку з одного боку можна розглядати як комплекс засобів для досягнення цілей, але ці засоби ми отримали внаслідок людської діяльності, але при цьому і сама ціль є частиною

³⁹ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 7-9.

діяльності людини, тобто, ми можемо сказати, що він відходить від сприйняття сутності Техніки, що полягає в технічності. Саме це сприйняття Мартіном Гайдеггером сутності техніки як такої, що не несе в собі нічого технологічного, служить декільком цілком прагматичним для нього цілям:

- У першу чергу це дозволяло Гайдеггеру винести обговорення проблеми Техніки з площини науковості чи суто технічного знання, оскільки ні сам Гайдеггер, ні тодішня аудиторія не володіла подібними знаннями, тобто, німецький філософ перемістив цю проблему до царини філософії, в сферу своєї фундаментальної онтології.
- Наголос на тому, що сутність Техніки не полягає в технічності чи технологічності дає змогу відійти від сьогодення, а натомість глянути на проблему з точки зору історичної перспективи.
- Наявність історичної перспективи дає змогу повернутися назад, звідки починали, а саме до Античної філософії, вивести з неї ключові ідеї та концепти для аналізу.

Таке визначення, на перший погляд, означає, що Техніка є радше похідним від предмету, тому просто функціонує як звичайний нейтральний інструмент в руках людини, що здійснює дію. З одного боку, сам Гайдеггер характеризує це як правильне визначення, точніше, як частину правильного, але він поступово просуваючись далі в глибину роздумів починає спиратися на свої минулі роботи з розробки правди, правильності та істини. Він зазначає, що вірність не означає істинність і знову починає «жонглювати» визначенням Істини. І цьому він виявляє *вірність* як істинність в дуже обмеженому сенсі, використовуючи щодо якогось певного аспекту чи частини Цілого, а це Ціле, однак, є більше ніж те, що містить частини; це врешті-решт сукупність умов потенції, що які містить в собі Сущє.

Гайдеггер характеризує спектр можливостей, як людська сутність може перебувати у зв'язку Технікою і варіативність ця досить широка: від сліпого у своїй нездатності керуватися послуху людини до техніки до повстання, яке наповнене люттю. Але саме така широка можливість надає людині свободу

обрати власну бачення того, як вона буде використовувати Техніку, але при цьому накладається неймовірна відповідальність. Та для людини загалом найбільша небезпека криється в тому, як вона буде використовувати Техніку, суть якої полягає у виведенні потаємного у не-приховане, якщо відсутня правильна структура трактування та розуміння, відповідно помилкове сприйняття буття. Неправильне тлумачення за Гайдеггером містить елементи, що відображають можливість впровадження помилки у прийнятті правильності чи верифікації істини⁴⁰, це виводиться з того, що неправильне розуміння конкретної частини веде до спотворення розуміння основного цілого.

Але якщо ми спробуємо розібратися в тому, що найбільше лякає Гайдеггера так це, що людина сама стає джерелом енергії для Техніки. У світі людина стикається з цим в тому, що вона вже більше не сприяє виведенню потаємного у не-приховане, відповідно людина починає втрачати свою суб'єктивність, яка відповідає на виклик буття.

Тут ми вже можемо перейти до того, як розкривається суть взаємозв'язку людина та Техніки. Якщо зважати на те, що людина перебуває в буття цього світу одночасно з Технікою, то її ставлення до неї буде виходити з того, що пропонує сама Техніка, а точніше ті межі, які вона пропонує людині і тут виникає питання, чи зможе людина бути вільною, якщо вона поневолюється Технікою та тим, як вона пропонує сприймати, себто, виводити буття, якщо сама Технологія, так би мовити, «заважає» нам зрозуміти буття. І ми знову підходимо до того, що ключ до розуміння сутності зв'язку людини та Техніки лежить не в технічній чи технологічній площині, а саме в екзистенційній, відповідно їх можна описати з точки зору буттєвості.

Відповідь

На протигагу науково-технічному світу Мартін Гайдеггер пропонує нам

⁴⁰ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S.35.

звернути увагу на прості речі, і найголовніше, що для нього ця пропозиція не розходиться з його внутрішнім покликом, бо відомо, що Гайдеггер любив проводити час на природі, збирати гриби під час прогулянок лісом чи кататися на лижах, подалі від міст, які переповнені людьми. На наш погляд, не можна сказати, що Мартін Гайдеггер сповнений якоюсь сильною нелюбов'ю до науки чи техніки, нам більше здається, що він відчував розчарування від того, що людство загалом не використовує цю можливість для справжнього пізнання у сенсі розкриття *Aletheia*. На нашу думку, річ в тому, що для Гайдеггера є незрозумілим спроба людини приручити природу, поставити її на конвеєр, а не жити з нею в певній «злагоді», оскільки всі речі відволікають людину від головного – осягнення власної сутності та глибини буття.

Щоб розкрити будь-яке явище, в тому числі і явище Техніки, воно повинно бути редуковане до своєї сутності, або в розумінні Гайдеггера, виведення в не-приховане. Для Гайдеггера сутність Техніки є тим, що це основний спосіб виведення прихованого буття у не-приховане для нашої сучасної епохи.

Які ж ми можемо зробити висновки: по-перше, для Гайдеггера Техніка за своєю природою є не-нейтральною; по-друге, ми можемо говорити про те, що ставлення до Техніки є неоднозначними, оскільки Гайдеггер чудово розуміє і сприймає досягнення, але при цьому він наголошує, що є ціна, яку ми сплачуємо за те, що користуємося цими досягненнями; по-третє, він продовжує свою позицію загадковості та потаємності буття, яке треба правильно запитати, щоб вивести у не-приховане. Але це все є ознаками інтенційності в її екзистенційному вимірі.

Ми можемо задатися питанням, а що само виявлено? Виявлення в процесі використання саме Техніки набуває особливої форми, оскільки напругу залежить від можливостей Техніки, від її меж та рамок, саме це і є практичним розумінням *Gestell*. І ці рамки є особливими для людини, яка займає своє місце в світі через екзистенційну інтенціональність. Відповідно, існує якась особлива форма для цього світу в певній конкретній діяльності. Світ у формі сучасної

техніки є сукупність умов, що розглядаються винятково з точки зору накопичення і збереження. Для цього Гайдеггер вводить термін *Bestand*⁴¹ і наводить хрестоматійний приклад про гідроелектростанцію на Рейні⁴². Цей погляд на світ має певні наслідки, коли природа розглядається винятково в якості потенціалу для діяльності людини, а якщо ми будемо порівнювати цей підхід до сприйняття навколишнього світу з тим, як сприймали попередні епохи своє буття-в-світі, ми вже можемо прослідкувати чітку різницю.

Гайдеггер прямо стверджує, що таке розуміння і прийняття світу є єдиною умовою можливості для нас, як людей, використовувати той вид Техніки, який ми використовуємо та розвиваємо в сучасну епоху. Гайдеггер підкреслює трансформаційні особливості цього процесу, бо наш світ починає сприйматися винятково як ресурс. Те, що людство раніше сприймало Природу як домінуючу силу над людським родом, поступається такому сприйняттю, де людина стає повелителем природи за допомогою Техніки. Можна навіть сказати, що природа стає частиною Техніки, стає не базисом, не фундаментом, а функцією.

З точки зору феноменологічного підходу Мартіна Гайдеггера, для кожного варіанту стану Природи є відповідна умова, і ця умова виводиться з епохи, таким чином, якщо світ розглядається як постійне джерело енергії, то основний спосіб, яким починає сприймається світ, повинен також існувати певна модель реакції людини, яка теж набуває особливої форми в нинішні часи.

Діяльність людини, що використовує джерела енергії, що чекають свого часу, поки їх виведуть у світ, характеризується Гайдеггером як розблокування, перетворення, зберігання, розповсюдження суцього⁴³. Він виводить генезу такого підходу з розвитку саме сучасної науки, продуктом якої і є сучасна техніка. Може здатися, що Техніка це просто інструмент чи відгалуження науки

⁴¹ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 17.

⁴² Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 31.

⁴³ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 38.

або, в кращому випадку, прикладна наука. І для того, щоб це показати, він використовує понятійні визначення, розроблені ще в трактаті «Буття та Час»⁴⁴.

Вище ми вже зазначили ті підходи до визначення Техніки, які Гайдеггер не відкидає, але і не стає на їхню сторону. Але для нас важливим є показати саме те, що сучасний підхід виправдовує таке розуміння Техніки, оскільки кожний підхід належить своєму часу, але будь-який підхід до розуміння техніки мусить рахуватися також зі складності самої Техніки. Але Гайдеггер у своїх спробах зменшити конфліктність між старим і новим розумінням сутності Техніки, показати ту єдину основу, яка уможливорює вести мову про єдину природу Техніки, говорить про *Poiesis* та *Techne*. Головною рисою на, на яку нам варто звертати увагу, коли ми говоримо про Техніку, є те, що суть Техніки має не технічний, а екзистенційний спосіб свого існування. Сучасна Техніка дозволяє проявити набагато більшу різкість та чіткість завдяки тому, що вже сама наука стає частиною Техніки. Але якщо наука втілюється в інструментах як необхідних умовах для дослідження, для виведення потаємного в не-приховане, то вона починає втрачати свою сутність, але з іншого боку, якщо ми розглядаємо науку, якій використовується Техніка з точки зору феноменології, то ми чітко тоді можемо прослідкувати онтологічну глибину суцього, але зважаючи на те, як сучасна Техніка ставиться до світ і Природу, наука відповідно, так само починає сприймати природу винятково як джерело енергії для людини, а це веде до того, що *Gestell* стає умовою сприйняття всього світу, а якщо це так, то всю мінливість та багатоманітність світу, ми редукуємо до певної типізації та схематизації. Поступово це веде до того, що сама Техніка стає джерелом науки⁴⁵. Це відкриває кардинально інше сприйняття світу, коли ми вже не можемо розглядати світ інакше, бачити інші альтернативи.

⁴⁴ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 35.

⁴⁵ Див.: Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – S. 37.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз антропологічних засад техніки у філософії М. Гайдеггера уможливив зробити певні висновки:

- з'ясовано, що сутність Техніки і те питання, що ставить перед собою Гайдеггер, то для нас має бути зрозуміло, що це все має на меті розкрити Буття. Саме це уможливлює фундаментальну онтологію, яку він пропонує залучити як засіб знайти, відшукати Буття;

- показано, що на основі фундаментальної онтології Гайдеггер намагався окреслити умови можливості феномену Техніки.

- розглянули ідеї та принципи розуміння феномену Техніки у філософії М. Гайдеггера задля цього ми рухались від загальних положень філософської системи Мартіна Гайдеггера, проаналізували його філософський, концептуальний апарат – до філософії Техніки, з особливою увагою до феномену сучасної Техніки, її зав'язків з сучасною наукою.

- з'ясовано, що критичний аналіз феномену Техніки був започаткований у праці «Буття і Час», попри те, що у цій праці ми не спостерігаємо достатнього інтересу до цієї теми. В цій праці Гайдеггер спирається певною мірою на інструментальне сприйняття феномену Техніки, який покликаний продовжувати чи поглиблювати суб'єктивні сили людини, але з іншого боку, пробує надати Техніці антропологічного виміру. Відчувається, що Гайдеггер вагається, який шлях обрати, і нарешті у роботі «Die Frage nach der Technik» він долає певний дуалізм і підносить розуміння Техніки на новий, онтологічний рівень.

- показано, що для Гайдеггера сутність Техніки полягає в тому, що це спосіб ви-ведення потаємного завдяки продукуванню у не-приховане, відкритість. Таким чином, це не просто засіб, інструмент чи людська діяльності, а потенція, що належить до сфери пізнання, де істина чи істинність постає як Aletheia. Розкриття прихованого, перехід його у не-приховане провокує нову ситуацію, коли для пояснення та розуміння дійсності стає замало звичних інструментальних чи винятково антропологічних поглядів на Техніку,

оскільки це не забезпечує розуміння суті Техніки. Гайдеггера намагається надати онтологічної глибини тому, як ми розмірковуємо і сприймаємо Техніку. Ми можемо сказати, що йому це вдалося.

- розкрито, що ви-ведення потаємного у не-приховане як сутнісна риса Техніки стосується і сучасної Техніки, хоча він визнає, що те, як Техніка поводить з Природою, зі світом довкола нас, є прямою ознакою певної епохи, відповідно, зміни епохи призводять до того, що ми інакше сприймає Буття, оскільки змінюється спосіб ви-ведення потаємного у не-приховане. Це відрізняє античного майстра, який працював над ви-веденням у не-приховане срібної чаші від того способу яким сучасна Техніка вивільняє приховану енергію природи. Гайдеггер вбачає найбільшу проблеми в тому, що домінування одного способу ви-ведення буття над іншим веде до того, що людина втрачає потенцію різноманітності сприйняття, оскільки відбувається типізація людської особистості, вона починає мислити буття так, як це буде зручно для самої Техніки, людина сама перетворюється на функцію, оскільки стає частиною Техніки.

Один з дослідників філософії техніки, а саме Дон Айде переконаний⁴⁶, що й досі філософський підхід Мартіна Гайдеггера до Техніки є одним з найбільш ґрунтовних та глибоких на сьогоднішній день. Досліджуючи онтологічну природу Техніки, Гайдеггер здійснив дійсно важливу річ: він «вивів» Техніку з поля «суб'єктивної інтерпретації», що притаманно інструментальним та антропологічним підходам. Натомість він надав вагу «об'єктивній інтерпретації», зробивши питання про Техніку, її сутність та зв'язок з людиною та її буттям первинним філософським питанням.

Підсумовуючи, ми хочемо наголосити, що постать Мартіна Гайдеггера є дуже ваговою в контексті розвитку західної філософії. Його вплив важко переоцінити у повній мірі. Тому ми можна лише порадіти, що у нас була чудова можливість попрацювати з текстами Гайдеггера, хоч це і було складно

⁴⁶ Ihde D. Heidegger's Technologies / D. Ihde. – New York : Fordham University Press. – 2010. – P. 100.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бимель В. Мартин Хайдеггер сам свидетельствующий о себе и о своей жизни/ В. Бимель ; [пер. с англ. А. Верникова]. – Челябинск : Урал LTD. – 1998. – 298 с.
2. Бурдые П. Политическая онтология Мартина Хайдеггера / П. Бурдые ; [пер. с фр. А. Т. Бикбова]. – М. : Праксис. – 2003. – 269 с.
3. Моторина, Л. Философская антропология / М. : Академический проект. – 2009. – 200 с.
4. Хайдаггер М. Бытие и Время / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. В. В. Бибихина]. – Харьков : Эксмо. – 2003. – 502 с.
5. Хайдаггер М. Вопрос о технике / М. Хайдеггер ; [пер. с нем. В. В. Бибихина] // Время и Бытие: Статьи и выступления. – М. : Республика. – 1993. – С. 221-236.
6. Хюбнер, Б. Мартин Хайдеггер – одержимый бытием / Б. Хюбнер ; [пер. с нем. Е. В. Алымовой]. – СПб. : Академия исследования культуры. – 2011. – 177 с.
7. Сафранси Р. Хайдеггер: германский мастер и его время / Р. Сафранси ; [пер. Т. А. Баскатова]. – М. : Молодая гвардия. – 2005. – 614 с.
8. Carman T. Heidegger's Analytic / T. Carman. – Cambridge : University Press, 2003. – 328 p.
9. Cerbone D. R. Heidegger on Space and Spatiality / D. R. Cerbone. // The Cambridge Companion to Heidegger's Being and Time / [editor M. A. Wrathall]. – Cambridge : University Press. – 2013. – P. 129-144.
10. Dablstrom D. O. Truth / D. O. Dablstrom // The Bloomsbury Companion to Heidegger / [editor Francois Raffoul]. -- London ; Bloomsbury. – 2013 – P. 361-367.
11. Dahlstron D. O. The Heidegger dictionary / D. O. Dahlstron. – London. Bloomsbury. – 2013 – 312 p.

12. Dreyfus H. L. Being-with-Others/ H. L. Dreyfus // The Cambridge Companion to Heidegger's Being and Time / [editor Mark A. Wrathall]. – Cambridge : University Press. – 2013. – P. 145-157.
13. Dreyfus H. L. Heidegger on the connection between nihilism, art, technology, and politics / H. L. Dreyfus //The Cambridge Companion to Heidegger / [editor Charles B. Guignon]. – Cambridge : University Press. – 1993. – P. 289-316.
14. Emad P. On the Way to Heidegger's Contribution to Philosophy / P. Emad. – Wisconsin : The University of Wisconsin Press. – 2007. – 236 p.
15. Feenberg A. Questioning Technology / A. Feenberg. – London : Routledge. – 1999. – 243 p.
16. Feenberg A. Transforming Technology / A. Feenberg. – Oxford : University Press. – 2002. – 218 p.
17. Heidegger M. Sein und Zeit / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 1976. – 583 s.
18. Heidegger M. Towards the Definition of Philosophy / M. Heidegger ; [translated by Tom Sedlet]. – London : Continuum. – 2008. – 184 p.
19. Heidegger M. The Essence of Truth / M. Heidegger ; [translated by Tom Sadlet]. – London : Continuum. – 2002. – 252 p.
20. Heidegger M. The Question Concerning Technology and other essays / M. Heidders ; [translated by William Lovit]. – New York : Garland Publishing, Inc.– 1977. – 183 p.
21. Heidegger M. Vorträge und Aufsätze / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 2000. – 298 s.
22. Heidegger M. Wegmarken / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 1976. – 486 s.
23. Heidegger M. Zur Bestimmung der Philosophie / M. Heidegger. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann. – 1999. – 225 s.
24. Ihde D. Heidegger's Technologies / D. Ihde. – New York : Fordham University Press. – 2010. – 155 p.

25. Ihde D. Technology and the Lifeworld. From Garden to Earth / D. Ihde. – Indiana : University Press. – 1990.– 225 p.
26. Kirkland S. D. Heidegger and Greek philosophy / S. D.Kirkland // The Bloomsbury Companion to Heidegger / [editor Francois Raffoul]. – London ; Bloomsbury. – 2013. – P. 77-86.
27. Kovacs G. Heidegger's Experience with Language / G. Kovacs // Heidegger, Translation and the Task of Thinking / [editor Frank Schalow]. – Dordrecht : Springer Netherlands. – 2011. – P. 95-110.
28. Riis S. Unframing Martin Heidegger's understanding of technology: on the essential connection between technology, art, and history / S. Riis ; [transleted by Rebecca Walsh]. – Lanham : Lexington Books. – 2018. – 259 p.
29. Ruin H. Technology / H. Ruin // The Bloomsbury Companion to Heidegger / [editor Francois Raffoul]. – London ; Bloomsbury. – 2013 – P. 353-360.
30. Sadler T. Heidegger and Aristotle. The Question of Being / T. Sadler. London : Athlone. – 1996. – 250 p.
31. Vallega-Neu D. Heidegger's contributions to philosophy: an introduction / D. Vallega-Neu. – Indiana : University Press. – 2003. – 101 p.
32. Watts M. The Philosophy of Heidegger / M. Watts. – Durham: Acumen. – 2011. – 300 p.
33. William J., Richardson S. J. Heidegger Through Phenomenology to Thought / J. William, S. J. Richardson. – New York : Fordham University Press. – 2003. – 776 p.
34. Wrathall M. A. Heidegger on Human Understanding / M. A. Wrathall // The Cambridge Companion to Heidegger's Being and Time. – Cambridge : University Press. – 2013. – pp. 177-200.
35. Young J. Heidegger, Critical Theory, and the Critique of Technology / J. Young. // The Cambridge History of Philosophy 1945-2015 / [editor Kelly Becker]. – Cambridge : University Press. – 2019. – pp. 375-388.